

בתי נפש

שהשאר אחריו ברכה הגאון
רבי **שלמה כהן** זצ"ל אבד"ק צילץ
בן הגאון רבי משלם זלמן כהן זצ"ל אב"ד ור"מ פיורדא
בעל 'בגדי כהונה', 'משען המים' ו'נחלת אבות'

ג'תמוז
ג'תמוז
ג'תמוז

פרשת בא

הרמב"ם הנ"ל, דאי כתירין הראב"ד הנ"ל מחמת מי ה', קשה, הא תינח על פרעה, על עבדיו מאי איכא למימא, דהלא רק פרעה אמר מי ה' כנודע, אלא וודאי צריך לומר כתירין הרמב"ם הנ"ל.

וזהו ביאור מקראות הנ"ל, ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה **כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו**, ואם תאמר מפני מה היה הכבדת לב, הלא לא חטאו כלל מעיקרא כיון דגזר שלים הוי כנ"ל. לזה אמר **למען שיתי אותותי אלה בקרבן**, ר"ל על מה שאמר מי ה', ואותותי דייקא, ומשום הכי הכבדתי את לב פרעה, (ועיין באלשיך ובשאר מפורשים ובצורר המור דאותותי קאי על שם בן ד'). ואם תאמר תינח פרעה, עבדיו מאי איכא למימא, ולמה הכבדתי את לב עבדיו וכנ"ל, לזה אמר **למען תספר באזני בן ובן אשר התעללתי במצרים**, וקשה מאי רבותא, הא תנאי שלים הוי וגם הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו כקושית מדרש הנעלם הנ"ל, וצריך לומר דאשר התעללתי במצרים דייקא, דהיינו משדד המערכות, דזה הוי רבותא, וזה לא היה בכלל התנאי, דכלום בארץ מצרים כתיב, בארץ לא להם כתיב כנ"ל, ואם כן מהאי טעמא גופא הכבדתי את לב עבדיו, שהם גם כן חטאו בשעבוד גופא ששעבדו בהם מעיקרא, דכלום בארץ מצרים כתיב, בארץ לא להם כתיב, וכתירין הרמב"ם הנ"ל וק"ל.

במקראי קודש וידבר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שיתי אותותי אלה בקרבן, ולמען תספר באזני בן ובן אשר התעללתי במצרים [וגו'] וידעתם כי אני ה' וגו'. והנה נתקשו ביה, מפני מה דווקא במכה זו נאמר ולמען תספר באזני בן ובן.

ונראה לי לבאר על פי מה דאיתא במדרש הנעלם פרשת יתרו (זהר חדש ריש יתרו) בכל אתר ואתר משתבח קב"ה אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מאי רבותא, דהא תנאי שלים הוי (בראשית ט"ו י"ג) גר יהיה זרעך וגו' ואחרי כן יצאו וגו' (עיין בסדר הקודם מזה באריכות). ולכאורה אמרתי לתרץ קושיא זו, לפי מה שהקשה הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ו ה"ה) למה נענשו מצרים כלל, הא כבר נגזר כן ועבדום וענו אותם, ותירץ שם, כלום בארץ מצרים כתיב, בארץ לא להם כתיב ע"ש. והנה איתא במדרש (מכילתא יתרו פרשה א', ובילק"ש שם רמז רס"ט) מזל של מצרים היה מורה כל עבד אינו יכול לברוח מהם, אך הקב"ה שידד המערכות ע"ש. ולפי זה שפיר רבותא בכל אתר ואתר אנכי ה' אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מארץ מצרים דייקא, דשם היה המזל שאין עבד יכול לצאת, ואפילו הכי הוצאתיך ושידד המערכות, וזה לא היה בכלל גזירה, דכלום בארץ מצרים כתיב כנ"ל וק"ל.

אך הראב"ד השיג שם על הרמב"ם הנ"ל, וקושייתו תירץ, משום הכי נענשו שאמרו מי ה' ע"ש. ואם כן לדידיה צריך לומר דארץ לא להם כולל כל הארצות, מי שישתעבד בהם רשא', ואם כן הוא הדין נמי ממילא על זה קאי מה כתיב בתריה ואחרי כן יצאו וגו', גם כן על כל הארצות, ואם כן נסתר על כל הנ"ל. אבל לכאורה מוכח כתירין

במדרש אמר פרעה מי ומי ההולכים (י"ח), **עתידיכם אתם אומרים** (תהלים כד, ג) **מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, וזהו מ"י ומ"י** עכ"ל (הובא בעיר דוד ס' קע"ה), והוא תמוה מאד.

שנאמר בו, לא את אבותינו גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עממה שנאמר בו. והנה המשנה הזאת תמוה מאד, מה קושיא ומה תירוץ, הכל המה מפורשים בפסוק. גם מה שאמר מצה זו, מה דקדק לשון זו. גם גבי מרור זה למא ליה. גם למא לא הקשה על שלשתן יחד פסח מצה מרור על שום מה. גם מה סמיכות יש במה שמסיים בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו'.

ולפי דברינו הנ"ל יבואר על נכון, רק אקדים הגמרא דפסחים פרק כל שעה (דף ל"ה). לחם עוני פרט לעיסה שנילושה בין ושמן ודבש דברי רבי עקיבא, מאי טעמא לחם עוני (דברים ט"ז ג'), עני כתיב, ורבי יוסי הגלילי סובר כתיב עני וקרין עוני ע"ש. נמצא אם יש אם למקרא, שפיר יש לומר דיוצאין במצה שנילושה בשמן ויין ודבש, ואף על גב דכתיב לחם עני, עוני קרין, אבל אם יש אם למסורת, אם כן מוכח דאין יוצאין במצה שנילושה בין ושמן ודבש, דעני כתיב.

תו אקדים מה דאיתא במסכת בבא בתרא פרק יש נוחלין (ק"ט): גבי בנות צלפחד, משה קמספקא ליה אי ארץ ישראל מוחזקת או לא, דכתיב (שמות ו' ח) ונתתי לכם מורשה, ולשון ירושה היא, או דמורישין ואין יורשין ע"ש. והקשה בעל צדה לדרך (דברים ל"ג ד') הא על כרחך מוכח דמורשה לשון ירושה היא, דכתיב (שם) תורה צוה לנו משה מורשה, ושם ליכא למימר דמורישין ואין יורשין, ותיירץ שם דאל תיקרי מורשה אלא מאורסה כדאיתא בגמרא (פסחים מ"ט): ע"ש. וכתב הבגדי אהרן פרשת בראשית, כל זה אי יש אם למקרא, אבל אם יש למסורת שפיר מוכח דמורשה לשון ירושה היא וארץ ישראל מוחזקת היא, ע"ש באריכות.

תו אקדים מה שהקשו המפורשים (ע"י יפה תואר שמו"ר פט"ו ס"ה, ובבגדי אהרן פ' תרומה) האין יצא הקב"ה למצרים בעצמו, הא כתיב (דברים כ"ד, י"א) בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו. ותיירצו דכל זה בתוך זמן אם בא למשכנו, אבל אם הולך לגביינא שרי. ומשום הכי במכת בכורות שהלך לגביינא דכבר נשלם הזמן לצאת, היה רשאי לכונוס בעצמו ע"ש. והנה כבר נזכר לעיל, אי ארץ ישראל מוחזקת לא נשלם הזמן, דלא נוכל לחשוב משנוולד יצחק דהוי ארץ שלהם הנ"ל באריכות.

ולפ"ז זהו שאמר רבן גמליאל פסח שאנו אוכלין על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו, פסח המקום דייקא, וקשה הא כתיב והאיש אשר אתה נושה בו בחוץ תעמוד, וצריך לומר דנשלם הזמן דחשבינן משנוולד יצחק וכנ"ל, והלך לגביינא כנ"ל, ולפי זה צריך לומר דארץ ישראל אינה מוחזקת כנ"ל באריכות, ואם כן צריך לומר מורשה דכתיב ונתתי לכם מורשה לאו היינו לשון ירושה, ואם כן קשה קושית צדה לדרך הנ"ל הא כתיב תורה צוה לנו מורשה, וצריך לומר אל תיקרי מורשה אלא מאורסה כנ"ל, ואם כן צריך לומר דיש אם למקרא כנ"ל, ואם כן לפי זה קשה מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, מצה זו דייקא, ולמה לא של שמן ויין ודבש, דאין לומר לחם עני כתיב, הא קרין עוני ויש אם למקרא כנ"ל.

ונראה לי לבאר על פי מה שכתבו רז"ל במסכת עבודה זרה (דף מ"ה ע"א) במתניתין, כל מקום שאתה מוצא הר וגבעה שם הוי עבודה זרה ע"ש, והקשה תוספות (בד"ה כל מקום) בשם הירושלמי האין נבנה בית הבחירה על הה, ותיירץ על פי נביא היה, והיינו שנביא גילה להם דעל זה הר לא היה עבודה זרה, (עיי' במטה אהרן שפירש כן). והנה כל זה לישראל גילה הנביא כן כנ"ל, אבל לפרעה שפיר יש לומר דהיה קשה קושית תוספות הנ"ל האין נבנה בית המקדש על הה, שאין הר וגבעה שלא היה עבודה זרה כנ"ל. ומכח זה יש לומר דהיה סובר כיון דארץ ישראל ירושה היא, אם כן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכחאי גוונא פריך הגמרא בעבודה זרה דף נ"ג ע"ב על ואשריהם תשרפון באש (דברים י"ב ג'), מכדי ירושה מאבותינו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וע"ש.

תו אקדים מה שכבר הבאתי בסדר הקודמים כמה פעמים, הא דפירש רש"י בסדר זו על קרא (י"ב מ') ומושב בני ישראל וגו', דחשבינן משנוולד יצחק, היינו דווקא אי ארץ ישראל אינה מוחזקת, אבל אי ארץ ישראל מוחזקת לא נוכל להצטרף גירות של יצחק, כיון דלא היה רק בארץ ישראל, וזה הוי ארץ שלהם כיון דמוחזקת היא, וכתיב גר יהיה זרעך בארץ לא להם (עיי' במפורשים ובסדר הקודמים באריכות מזה).

ולפי זה זהו שאמר פרעה הנ"ל **מי ומי ההולכים, ר"ל מי ילך קודם שנשלם הזמן** אשר כבר נגזר ועבדום ארבע מאות שנה, ועדיין אין רק רד"ו שנה. וליכא למימר כפירש"י דחשבינן משנוולד יצחק, לזה אמר **עתידיכם אתם אומרים מי יעלה בהר' ומי יקום במקום קדשו**, וקשה כיון דאמר מתחלה הר ואחר כך אמר במקום קדשו, משמע דמקום קדשו הוי בהר, והא אין הר שאין עבודה זרה כנ"ל. וצריך לומר, כיון דירושה היא מאבותינו, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכנ"ל. אם כן דכיון דארץ ישראל ירושה היא, ואם כן מוחזקת היא, וממילא האין נוכל לחשוב מגירות של יצחק אשר לא היה רק בארץ ישראל, וזה הוי ארץ שלהם, כיון דמוחזקת היא, וכתיב גר יהיה זרעך בארץ לא להם כנ"ל. וכיון דלא נשלם הזמן, מי ומי ההולכים נגד אשר כבר נגזר ועבדום ארבע מאות שנה וכנ"ל, וק"ל.

◆

ובזה בארתי נמי משנה בפרק ערבי פסחים (פסחים קט"ז). והביא בעל הגדה בליל פסח וז"ל, **רבן גמליאל אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור. פסח שאנו אוכלין על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים בו. מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ בו, שנאמר (שמות י"ב, ל"ט) בו כי גורשו ממצרים ולא יוכלו להתמהמה בו. מרור זה שאנו אוכלין על שום מה, על שום שמדרו המצרים את חייהם אבותינו במצרים, שנאמר (שמות א' י"ד) וימרדו את חייהם בעבודה קשה בו. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים,**

ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו
 דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. והיא שעמדה לאבותינו
 ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור
 עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם. צא ולמד מה
 ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על
 הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, שנאמר (דברים כ"ו, ה') ארמי
 אובד את אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי
 גדול עצום ורב. וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור כו'. במתי מעט
 כמה שנאמר (דברים י', כ"ב) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה
 ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב. ויהי שם לגוי גדול,
 מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. לגוי גדול ועצום, כמה שנאמר
 (שמות א', ז') ובני ישראל פרו וישרצו ויעצמו במאד מאד כו'. ורב
 כמה שנאמר (יחזקאל ט"ז, ז') כו' ואת ערום ועריה.

והנה במאמרי בעל הגדה האלה רבו הדקדוקים, חדא מה קאמר
 ברוך שומר הבטחתו, והכי סלקא דעתך שהקב"ה לא ישמור הבטחתו,
 ומאי רבותא, ומהיכי יתתי שלא ישמור הבטחתו חלילה. ועוד מאי שני
 פעמים, ברוך שומר כו' ברוך הוא. ועוד מאי לשון חישב הקץ לעשות.
 ועוד כמה שאמר לאברהם אבינו כו' הוא מיותר, והוי סגי כמה שנאמר
 ידוע תדע. ועוד מה שדקדקו המפורשים למה ליה לאתויי רישא דקרא
 ידוע תדע וגו', לא הוי לאתויי רק ששומר הבטחתו ואחרי כן יצאו וגו'.
 גם מה שייכות יש בהא דאמר והיא שעמדה כו' להקודם. גם מתחלה
 מדבר במצרים, והכא מסיים שבכל דור ודור עומדים עלינו כו'. גם מאי
 לשון צא ולמד כו', מאי לימוד ילמד בזה. ועוד אמאי קחשיב דווקא
 לבן, הא גם עמלק היציר לישראל, וגם המן ביקש לעקור הכל. ועוד למה
 מביא סיפא דקרא ויגר שם כו', לא הוי לאתויי רק רישא דקרא ארמי
 אובד אבי וגו'. גם מאי וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור, מאי אנוס
 היה. גם למה לאתויי ועתה שמך ה' אלהיך וגו', הוי סגי לאתויי כמה
 שנאמר במתי מעט. גם מה שמספר שהיו ישראל מצוינים שם, דהיינו
 חשובים כפירוש המפורשים, מאי בעי בזה הסיפור. וגם במה דמסיך
 לזה ובני ישראל פרו וישרצו כו', וכל סיפור מה בא להורות.

ולפי דברינו הנ"ל יבואר הכל בעז"ה, דהנה כבר נזכר לעיל דלא
 נשלם הזמן של ארבע מאות שנה, ואפילו הכי נגאלו, דהיו כבר
 משוקעים במ"ט שערי טומאה, ואם היו עוד רגע לא היו יכולין לצאת
 כנ"ל, ואם כן ממילא רב חסדו יתברך בזה שהפליא אלינו שגזר ארבע
 מאות שנה להיות במצרים, ואפילו הכי גאל אותנו קודם זה הזמן, ודן
 המצרים בעשר מכות, וגם אנחנו יצאנו ברכוש גדול, כמו שנגזר שיהיה
 אחר ארבע מאות שנה שעבדו. אך הזרע ברך שני פרשת צו הקשה,
 כיון שיצאו קודם זמנם ממצרים כיון שהיו משוקעים בשערי טומאה,
 אם כן באמת קשה אמאי אמר הקב"ה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך
 וגו' ארבע מאות שנה, כיון שידע שלא יהיו כל כך בגלות ע"ש. אמנם
 במפורשים אחרים איתא תירוצי על זה, דלא דווקא במצרים קאמר,
 אלא דישימו בשאר גליות הנשאר עוד להשלים ע"ש.

אך יש עוד תירוצי במפורשים, משום הכי נכנס הקב"ה בכבודו
 ובעצמו למצרים במכת בכורות, מפני פיקוח נפש, דישראל היו
 משוקעים במ"ט שערי טומאה מחמת שעבדו עבודה זרה במצרים,
 ואם כן גם עליהם היה הקטרוג כמו על המצרים, ומשום הכי לא שלח
 שליח רק הלך בכבודו ובעצמו, מפני פיקוח נפש להציל את ישראל,
 ע"ש מזה באלשיך ז"ל (ע"י מקץ מא, לג-לו). ולפי זה זהו שתירץ על שלא
 הספיק בצקם להחמיץ שנאמר כי גורשו ולא יוכלו להתמהמה,
 והיינו כמו שכתבו המפורשים כי [אם] היו שם נתעכב עוד רגע כבר היו
 נשקעים בשערי טומאה ולא היו יוכלין לצאת לעולם, ואם כן ממילא
 משום הכי נכנס הקב"ה בעצמו למצרים להציל את ישראל והוי פיקוח
 נפש וכנ"ל.

וכעין זה הקשה נמי מרור זה שאנו אוכלין על שום מה, דמרור
 זה ד"קא, והיינו על פי שהקשו המפורשים למה מצוה מן המובחר
 במרור של חסא דיש בו קצת מתיקות, והלא יותר טוב היה לצאת
 במרור המרורים לגמרי, ותירץ המטה אהרן (ע"י בהגדש"פ בסימן "מרור")
 בשם של"ה (מס' פסחים פרק תורה אור אות קי"ז, בשם התולעת יעקב) שסוד
 הקושי שיעבוד כדי לזכר אותם בכור הברזל לשבר זוהמת הנחש שיהיו
 ראוי לקבל התורה, וזולת זה לא היו ראויים לקבל התורה מפני זוהמת
 הנחש, ואם כן זהו הטעם שמצוה בחסא דווקא, להורות במרור היה
 קצת מתיקות, דמחמת קושי השיעבוד זכו לקבל התורה ע"ש. והן הן
 דברי רבן גמליאל מרור זה שאנו אוכלין על שום מה, ר"ל למה מרור
 זה דווקא, דהיינו של חסא דיש בו קצת מתיקות, ולמה לא במרורים
 לגמרי כנ"ל. לזה אמר שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה,
 וקשה למה היה עבודה קשה, דהא לא נגזר רק ועבדום ועינו אותם
 סתם, וצריך לומר הקושי שיעבוד היה כדי לזכר אותם מזוהמת הנחש
 כדי לקבל התורה, ואם כן הרי היה מתיקות במרור שמררו אותם,
 ומשום הכי אוכלין דווקא חסא כנ"ל.

ואם כן כיון דלפי הנ"ל עדיין לא נשלם הזמן ויצאו כדי שלא
 לשקעם בשערי טומאה כנ"ל, מצה שאנו אוכלין על שום שלא יוכלו
 להתמהמה כנ"ל באריכות, על זה מסיים שפיר בכל דור ודור חייב
 אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, דאי היה ח"ו
 נשקעים בשערי טומאה, הרי לא היו יכולין לצאת משם לעולם, ואם
 כן הרי אנו ובנינו ובני בנינו עדיין היינו משועבדים לפרעה במצרים,
 ומשום הכי מן הראוי שכל אדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא
 ממצרים, כי לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו גאל עמהם, דאם
 ח"ו לא גאל את אבותינו אז, אף גם היום הזה היינו משועבדים לפרעה
 במצרים כנ"ל ודוק.

ובאלה הדברים בארתי נמי דברי בעל הגדה אשר צריכים ביאור,
 באומרו ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא שהקב"ה חישב
 את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בבית בין הבתרים,
 שנאמר (בראשית ט"ו, י"ג) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם

משום דמצינו במדרש (ב"ר ע"ה, ה') ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו וגו' קום לך פדנה ארם וגו', ברכו אותו בברכת הגלות. והיינו, כי על דעת כן שלחו אצל לבן כדי שיקיים שם גלות שנגזר על אברהם וזרעו. וזהו (בראשית כ"ח, ה') וישלח וגו' אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו, ופירש"י רבקה אם יעקב ועשו ואינו יודע מה מלמדנו. אמנם לפענ"ד מלמדנו טעם ששלחו דווקא אל לבן בן בתואל וגו', לקיים שם הגלות, שהוא להיותו אם יעקב וגו'. והענין מבואר על פי מה שאמרו רז"ל (פסחים פ"א:) למה גלו לבבל ששיגרן לבית אמם וגו' ע"ש, ואף [כאן] שגרן לבית אמם, דהיינו לארם אל בתואל אחי אם יעקב דייקא, באופן שמתחלה לא ירד יעקב אלא לקיים שם החוב של ארבע מאות שנה. וזהו שאמר לבן בני ובנותי, כיון שירד לקיים החוב, ואם כן עבדי הם, וכתוב (שמות כ"א, ד') אם אדוניו יתן לו אשה האשה וילדיה תהיה לאדוניה. ואמת כן היה מתחלה לסברת יצחק, אלא שקב"ה ידע רשעת ורוע לבן הארמי, וידע שלא יכול לסבול שעבודו של לבן כי ביקש לעקור את הכל, על כן לא קיים אצלו החוב אלא במצרים. וזהו שאמר כאן ארמי אובד אבי וירד מצרימה, ר"ל לפי שארמי אובד אבי וביקש לעקור את הכל, נסתבב וירד מצרימה, משום שגזירת מצרים לא היתה כל כך קשה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, עכ"ל הזרע ברח"ל ע"ש באריכות יותר. ואם כן לפי זה כיון דכתוב ארמי אובד אבי וירד מצרימה, מוכח דגלות מצרים היה מחמת במה אדע, דאי מחמת מכירת יוסף, מאי שייכות יש ליעקב הגלות הזה דקאמר ארמי אובד אבי ומשום הכי נסתבב וירד מצרימה כנ"ל, דמשמע זולת זה היה מקיים יעקב החוב אצל לבן כנ"ל, הא עיקר גלות היה מחמת מכירת יוסף, אלא וודאי גלות מצרים היה מחמת במה אדע.

ועוד הוכחה יש דמכירת יוסף לא היה חטא כלל, דהנה המטה אהרן כתב בשם המפורשים, מה שנתברכו בריבוי בנים היה בשביל קושי שעבודו, שהגזירה לא נגזר בקושי שעבודו, והם עזרו לרעה ע"ש היטב. ומפורשים אחרים כתבו, דקושי שעבודו היה צריך להיות מחמת שמכרו את יוסף למצרים וגרמו ליוסף שעינו בכבל רגליו בבית אסורים עשר שנים, לכך נתענו במצרים הם גם כן ע"ש. ואם כן מוכח ריבוי בנים, צריך לומר שדין עמהם היה במכירת יוסף.

וזהו שאמר המגיד, אם תאמר מנא לך שגלות מצרים היה מחמת במה אדע ומשום הכי אומר אני ברוך הוא שחישב הקץ לעשות כו' כנ"ל באריכות, דלמא לא היה רק מחמת מכירת יוסף, וכבר נשלם הזמן ברד"ו שנה כנ"ל בפרקי דרבי אליעזר. לזה אמר שפיר **צא ולמד**, ר"ל לימוד זה דגלות מצרים היה מחמת במה אדע, צא ולמד מזה. והיינו דקשה **מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל** אף הבנות, כמו שאמר בני ובנותי כנ"ל. וצריך לומר כיון דיעקב בא לקיים אצלו החוב ארבע מאות שנה, ואם כן הוי עבדו, וכתוב האשה וילדיה תהיה לאדוניה, כנ"ל בזרע ברח"ל וקשה מאי שייכות יש ליעקב בגלות מצרים שהיה מחמת מכירת יוסף, ואם תאמר מנא לך דגלות מצרים היינו

ולפי זה זהו תחלת דברי בעל הגדה הנ"ל, **ברוך שומר הבטחתו לישראל**, ר"ל ששומר הבטחתו שיצאו ישראל ברכוש גדול וביד הרמה אשר כל שמעם ירגזון, אך אם תאמר מאי רבותא בזה וכנ"ל, לזה פתח ואמר אף על פי כן **ברוך הוא**, והיינו **שהקב"ה חישב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו**, ר"ל הלא תחלת מהשבה של הקץ היה לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו **ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה ואחרי כן יצאו**, אבל באמת לא כן היה, רק שיצאנו קודם זמן של ארבע מאות שנה ברכוש גדול וביד הרמה, וזה לא היה בכלל התנאי כנ"ל, ואם כן שפיר רבותא בזה, ושפיר ראוי לומר ברוך הוא ששומר הבטחתו, דאף על פי שלא נתקיים התנאי ועבדום כו' ארבע מאות שנה, אפילו הכי נתקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כנ"ל. וזהו חישב לעשות, באשר באמת לא היה רק מחשבה אצלו יתברך, אבל המעשה לא היה רק רד"ו שנה. ואפשר שזהו הרמז חישב את הקץ, ר"ל הק"ץ שנים שנחסרו מן הארבע מאות שנה ולא היה רק רד"ו שנה, ואותן ק"ץ שנים חישב גם כן לעשות, אבל לא עשה, אם כן שפיר ברוך הוא כנ"ל.

ובא וראה מה רב טובו שעשה בזה שגאל אותם קודם זמנם, כי אם היה ממתין עד הזמן ח"ו היינו משוקעים בשערי טומאה, ואז לא היינו יכולים לצאת משם לעולם, והרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו עדיין לפרעה במצרים כנ"ל. וזהו שאמר **והיא שעמדה לאבותינו ולנו**, ר"ל מה שחישב לעשות ולא עשה היא שעמדה לאבותינו וגם לנו, כי לולי זאת ח"ו היינו משוקעים בשערי טומאה גם היום וכנ"ל. ואם תאמר והכי ח"ו יוציא קב"ה דבריו לבטלה, וכיון שידע שלא יהיה ארבע מאות שנה למה אמר ארבע מאות שנה כנ"ל בזרע ברח"ל, לזה מסיים ואמר **שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו**, ר"ל לא פרעה בלבד עמד עלינו, אלא בכל דור ודור עומדים עלינו, והיינו ארבע מלכיות, וממילא אז נשלים השנים שנחסרו כנ"ל וק"ל.

אך כל זה אי שעבוד מצרים היה מחמת במה אדע, אם כן היה להיות מתחלה ארבע מאות שנה כדכתיב ידוע תדע וגו', ואם כן שפיר אמר ברוך הוא ואיכא רבותא וכנ"ל, אבל באמת מצינו דשעבוד מצרים לא היה רק [מחמת] מכירת יוסף, ואם כן רד"ו שנה הם בהשלמת הזמן, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר משום הכי היו רד"ו שנה במצרים, דעשרה שבטים מכרו את יוסף על כ"ב שנים, ועשרה פעמים כ"ב הרי ר"כ שנים, ועשר שנים נחסרו בעבור שמתו השבטים בארץ הטומאה, ואם כן נשאר רד"ו ע"ש. ואם כן לפי זה מנא לן כלל דחישב הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם, דלמא לא היה רק [מחמת] מכירת יוסף וכנ"ל.

אמנם לכאורה מוכח גלות מצרים היה מחמת במה אדע, דהנה הזרע ברח"ל [ראשון] כתב בפרשת כי תבוא (ד"ה אכן בני לבן נחלקו עליו) על מה שאמר לבן ליעקב (בראשית ל"א, מ"ג) הבנים בני ובנות בנותי, היינו

ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי שמים לרוב, וקשה למה נמשלו לכוכבים, וצריך לומר שהיו מאירים ומגינים זה על זה במצרים, שכל זמן השבטים קיים לא התחיל השעבוד, ואי מחמת מכירת יוסף היה הרי הם היה עיקר הגרם בזה, אלא וודאי הגלות היה מחמת במה אדע, ושפיר ברוך הוא שחישב הקץ כנ"ל וק"ל.

אך ברש"י פרשת דברים פירש על פסוק (דברים א' י') והנכם [היום] ככוכבי השמים, מה כוכבים חשובים אף אתם חשובים ע"ש, (לשון זה בשם רש"י נמצא גם בשאר ספרי דרוש, אבל ברש"י שלנו כתב משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וכוכבים וכו'), וא"כ לפי זה יש לומר משום הכי מדמין לכוכבים, ואין ראיה מזה על מכירת יוסף כנ"ל. לזה אמר המגיד **ויהי שם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מצויינים שם**, דהיינו חשובים כפירוש המפורשים, ואם כן למה נמשלו עוד לכוכבים לענין זה, אלא וודאי להורות שמגינים זה על זה כנ"ל, ואם כן שפיר מוכח דמכירת יוסף לא היה חטא וכנ"ל.

אך באמת בספר כתר שם טוב הנ"ל איתא עוד טעם דנמשלו לכוכבים, מה הכוכבים נכנסין ויוצאין במספר, כמו שנאמר (ישעיה מ' כ"ו) המוציא במספר צבאם, כן ישראל נכנסים ויוצאים במנין ע"ש. וכדי לסתור זה אמר המגיד עוד, **לגוי גדול ועצום כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו ויעצמו במאד מאד**, ור"ל דיעצמו במאד בלא ימד ולא יספר, ואם כן מומילא אינם יוצאים במספר, וצריך לומר דנמשלו לכוכבים דהיו מגינים זה על זה, ואם כן שפיר מוכח דמכירת יוסף לא היה חטא וכנ"ל באריכות.

ועל זה מסיים ורב כמה שנאמר, ר"ל עתה הכר נא חסדו וטובו של הקב"ה שאמרתי לעיל ברוך הוא, ולו נאה לברך. והיינו על פי מה דאיתא גמרא (יומא כ"ב) כתוב אחד אומר (הושע ב' א') והיה מספר [בני ישראל] כחול הים, משמע שיש מספר, וכתוב אחד אומר אשר לא ימד ולא יספר, ומשני כאן בעושי רצונו של מקום אז לא ימד ולא יספר, וכאן באין עושי רצונו של מקום ואז והיה מספר בני ישראל ע"ש. ואם כן זהו שאמר **ורב כמה שנאמר** (יחזקאל ט"ז, ז') **רבבה כצמח השדה וגו' ותבוא בעדי עדיים וגו'**, ואיתא בגמרא דסוטה (י"א: א) אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים ע"ש, והיינו שיעצמו במאד מאד, ובאמת ואת ערום ועריה מן מצוות כדאיתא במדרש על זה ע"ש. ואם כן לא זכו הוי, ואפילו הכי ויעצמו במאד מאד אשר לא ימד ולא יספר, וזהו היה חסדו יתברך עלינו במצרים. על כן עלינו לשבח על כל הטוב אשר גמלנו בזה הגאולה, ושפיר ברוך הוא, וכנ"ל באריכות, ודוק.

החוב שרצה ליעקב לקיים אצל לבן, לזה אמר **שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה**, והיינו ר"ל לפי שארמי אובד אבי משום הכי וירד מצרימה כמו שכתב זרע ברך הנ"ל, משמע זולת זה היה מקיים אותו גלות של מצרים אצל לבן כנ"ל, ואם כן אי דגלות מצרים היה מחמת מכירת יוסף אם כן מאי שייכות יש לזה לקיים יעקב אצל לבן, אלא וודאי דבאמת גלות מצרים לא היה מחמת מכירת יוסף, רק מחמת במה אדע, ושפיר שייכות גלות זה ליעקב. ועוד **ויגר שם במותי מעט ויהי לגוי גדול עצום ורב**, והיינו מחמת קושי שעבוד, והנה אי גלות מצרים היה מחמת מכירת יוסף, מן הראוי להיות בקושי כמו שענינו אותו בבית האסורים כנ"ל, אלא וודאי צריך לומר דהכל כדן עשו עם מכירת יוסף כנ"ל, וגלות מצרים לא היה רק מחמת במה אדע, ואפילו הכי יצאו לרד"ו שנה, ואם כן שפיר ברוך הוא שחישב הקץ לעשות ארבע מאות שנה ולא עשה כנ"ל באריכות וק"ל.

אך היא גופא קשיא, למה לא היה מכירת יוסף חטא כלל כנ"ל. אמנם מצינו במפורשים תירוץ על מכירת יוסף, על פי מה דאיתא במדרש ילקוט פרשת וישב ראוי היה יעקב לירד בשלשלאות של ברזל למצרים, אמר הקב"ה בני בכורי ירד בבזיון, לכך נתגלגל הדבר על ידי יוסף עכ"ל. ואם כן הרי מן השמים היה נגזר שיוסף יבוא למצרים. וכן איתא בהדיא במדרש (עיין עיר דוד בית אהרן חדר ב' אות ק"ט) נורא עלילה (תהלים ס"ו, ה') ועיין מדרש תנחומא וישב ס"י ד'), בעלילה באת שגזרת מיתה על הנהו סבי דקטלו מחמת מכירת יוסף, הלא אתה גזרת ועבדום ועינו אותם וגו'. משמע אף אם לא חטאו במכירת יוסף כלל גם כן היה יעקב ובניו מוכרחים לירד מצרים, אך הקב"ה סובב בדבר שלא ירדו בשלשלאות של ברזל כו' עכ"ל, ואם כן משום הכי מכירת יוסף לא היה חטא, רק גלות מצרים היה מחמת במה אדע כנ"ל.

ועוד הוכחה דמכירת יוסף לא היה חטא, על פי מה דאיתא בספר כתר שם טוב (להג"מ שם טוב מלמד זצ"ל [ויניצאה שס"א], פ' שמוות ע' מ"ח) למה נמשלו ישראל לכוכבים, היינו כמו שכוכבים מאירים זה לזה, כך השבטים מאירים זה לזה, דמאירים ומגינים היו זה על זה במצרים, דכל זמן שאחד מן השבטים היה קיים לא התחיל השעבוד. וכתב שם לפי זה מוכח דהשבטים לא גרמו הגלות מצרים במכירת יוסף, דאם לא כן האיך יתכן לומר שכל זמן שאחד קיים לא התחיל השעבוד, דהא הם עיקר הגרם בשעבוד הלזה עכ"ל. ואם כן זהו נמי דברי המגיד הנ"ל, עוד ראיה דמכירת יוסף לא היה הגלות זה, **שנאמר בשבעים נפש**

להערות והארות:

seforimvelt@gmail.com

יו"ל מכת"ק ע"י